

บทที่ 8

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์ห่ออดีต ปัจจุบัน และโอกาส/ความหวังในอนาคตของการผลิตครูในประเทศไทยครั้งนี้ มีการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

8.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครู ในอดีตและปัจจุบัน 2) ศึกษาผลการดำเนินงานและแนวปฏิบัติที่ดีของการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน 3) เปรียบเทียบการผลิตครูในด้านปัจจัย กระบวนการผลิต ผลผลิต และผลกระทบ ระหว่างหลักสูตร 4 ปี กับหลักสูตร 5 ปี และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร การวิจัยกรณีศึกษา และการวิจัยอนาคต มีการดำเนินการวิจัยมี 3 ระยะ ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน ประกอบด้วยการวิจัย 2 ขั้นตอนคือ 1) การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการในการผลิตครูในอดีตถึงปัจจุบัน และ 2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาและการผลิตครู คัดเลือกด้วยการกำหนดคุณสมบัติร่วมกับเทคนิคการอ้างอิงแบบลูกโซ่ มีจำนวน 9 คน เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับพัฒนาการการผลิตครูในด้านนโยบายการผลิตครูในอดีตจวบจนปัจจุบัน ผลกระทบด้านปริมาณของครูและคุณภาพของครู กระบวนการผลิตครูในหลักสูตรต่างๆ ในอดีต จวบจนปัจจุบัน คุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ในอนาคต และกระบวนการผลิตครูของประเทศไทย เพื่อให้ได้ครูที่พึงประสงค์ในอนาคต

การวิจัยระยะที่ 2 การศึกษาผลการดำเนินงานและแนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครู และเปรียบเทียบการผลิตครูระหว่างหลักสูตร 4 ปี กับหลักสูตร 5 ปี โดยศึกษาการผลิตครูประเภทสามัญศึกษา อาชีวศึกษา การผลิตครูโครงการพิเศษ โดยเปรียบเทียบระหว่างหลักสูตร 4 ปี กับหลักสูตร 5 ปี ประกอบด้วยการวิจัย 4 ขั้นตอนคือ 1) การคัดเลือกสถาบันการผลิตครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดเกณฑ์การเป็นสถาบันการผลิตครูที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ที่เข้าร่วมโครงการผลิตครูพันธุ์ใหม่ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ร่วมกับเทคนิคการอ้างอิงแบบลูกโซ่ เพื่อให้ได้สถาบันการผลิตครูที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และกระจายตัวใน 5 ภูมิภาค ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยในภาคกลาง 8 สถาบัน ภาคเหนือ 1 สถาบัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 สถาบัน ภาคตะวันออก 1 สถาบัน และภาคใต้ 2 สถาบัน รวมจำนวน 14 สถาบัน ประกอบด้วยสาขาวิชา 17 สาขาวิชา ในจำนวนนี้เป็นสถาบันการผลิตครูประเภทสามัญศึกษา 11 สถาบัน และผลิตครูประเภทอาชีวศึกษา 3 สถาบัน 2) สร้างเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ 2 ชุด และแบบสอบถามมีจำนวน 4

ชุด 3) ดำเนินการนัดหมายเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ประกอบด้วยผู้บริหารในสถาบันการผลิตครู ผู้บริหารหลักสูตรและคณาจารย์ในสถาบันการผลิตครู ผู้บริหารและครูที่เลี้ยงในสถานศึกษาที่เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ผู้ใช้ครูใหม่/พ่อแม่ผู้ปกครอง/ ชุมชน นิสิตนักศึกษาวิชาชีพครู และครูใหม่ รวมจำนวน 131 คน และ 4) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และจากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ และวิเคราะห์เพื่อสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยสำหรับการฉายภาพอนาคตในการวิจัยระยะต่อไป

การวิจัยระยะที่ 3 การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคต ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคตเป็นฐานสำหรับพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการผลิตครูในอนาคตระยะกลาง 20 ปี ประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์ผลกระทบจากปัญหาการผลิตครูในอดีตและปัจจุบันใช้เทคนิควงล้ออนาคต ประกอบด้วย (ก) การกำหนดขอบเขตเวลา (ข) การระบุเหตุการณ์ผลกระทบจากสาระสำคัญของปัญหาการผลิตครู ด้วยแบบวิเคราะห์ห่วงล้ออนาคต กำหนดให้สาระสำคัญของปัญหาเป็นเหตุการณ์ตั้งต้นของวงล้ออนาคต โดยมีเงื่อนไขคือ 1 วงล้ออนาคตจะมีเหตุการณ์ตั้งต้น 1 เหตุการณ์ ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวนเหตุการณ์ตั้งต้น 3 เหตุการณ์ และวงล้ออนาคต 3 วงล้อ (ค) วิเคราะห์ผลกระทบในระดับที่ 1 และ 2 ของเหตุการณ์ตั้งต้นในวงล้ออนาคต พร้อมทั้งระบุระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นติดตามมาจากสาระสำคัญดังกล่าว 3 ระดับคือ ระดับต่ำ (คะแนน = 1) ระดับปานกลาง (คะแนน = 2) และระดับสูง (คะแนน = 3) ในขั้นตอนนี้มีผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการวิเคราะห์จำนวน 16 คน จากนั้นจึงวิเคราะห์และประมวลผลเหตุการณ์ผลกระทบและน้ำหนักผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์ตั้งต้นในวงล้ออนาคตทั้ง 3 วงล้อ จัดอันดับความสำคัญของเหตุการณ์ผลกระทบจากน้ำหนักผลกระทบ และคัดเลือกเหตุการณ์ผลกระทบที่มีความสำคัญ 10 อันดับแรก และสรุปปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความผันแปรเชิงบวกและลบ เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนการฉายภาพอนาคต 2) การฉายภาพอนาคตทางเลือกในการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี ด้วยการจัดประชุมปฏิบัติการอนาคต โดยคณะนักวิจัยจัดประชุมเพื่อร่วมกันดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์รายละเอียดของเหตุการณ์ผลกระทบที่ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิระบุ แล้วนำมาใช้ในการฉายภาพอนาคตทางเลือกที่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งหมดด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนและวิเคราะห์ความผันแปรของเหตุการณ์ผลกระทบในอนาคต 3) ทิศทางเพื่อประกอบการฉายภาพอนาคต ทิศทางความผันแปรของเหตุการณ์ผลกระทบประกอบด้วย ทิศทางเชิงบวก ทิศทางเชิงลบ และทิศทางเชิงบวกและลบ 3) กำหนดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ในการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี พร้อมทั้งบรรยายรายละเอียดเหตุการณ์ในภาพอนาคตที่พึงประสงค์ที่กำหนด และ 4) การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี และจัดประชุมผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงข้อเสนอแนะนโยบายที่คณะนักวิจัยจัดทำขึ้น โดยขอความร่วมมือจากที่ประชุมสภาคณบดีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทย มีคณบดีคณะครุศาสตร์/

ศึกษาศาสตร์ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคตระยะ 20 ปี จำนวน 26 คน จากนั้นคณะนักวิจัยจึงทำการปรับปรุงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังกล่าว และนำเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการตรวจสอบทางวิชาการ ปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่งก่อนจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการผลิตครูในอดีตและปัจจุบัน

พัฒนาการการผลิตครูของไทยในอดีตและปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ พัฒนาการของสถาบันการผลิตครู และพัฒนาการของหลักสูตร ดังนี้

1.1 พัฒนาการของสถาบันการผลิตครู กรมการฝึกหัดครู ได้แบ่งพัฒนาการของการฝึกหัดครูไทยออกเป็น 3 ระยะคือ ระยะแรก ระยะของการจัดตั้งสถาบันการฝึกหัดครู โดยกระทรวงธรรมการได้จัดตั้ง โรงเรียนฝึกหัดครูแห่งแรก ชื่อว่า “โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์” ในปี พ.ศ. 2435 ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับการสถาปนากรมศึกษาธิการ เป็นกระทรวงธรรมการ เป็นระยะที่เริ่มมีโรงเรียนฝึกหัดครูในสังกัดกรมการฝึกหัดครู โรงเรียนฝึกหัดครูของกรมอาชีวศึกษา กรมพลศึกษา กรมมหาวิทยาลัย และอื่นๆ ระยะที่ 2 ระยะการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงของสถาบันการฝึกหัดครู จากเดิมการฝึกหัดครูและการอุดมศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาได้โอนไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และได้ก่อตั้งทบวงมหาวิทยาลัยขึ้น และระยะที่ 3 ระยะการเปลี่ยนแปลงของสถาบันการฝึกหัดครูหลังจัดตั้งมาแล้วหนึ่งศตวรรษ พ.ศ. 2536 - 2554 มีการเปลี่ยนแปลงเริ่มตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏ มีพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 กำหนดให้วิชาชีพครู เป็นวิชาชีพควบคุมทางการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น รวมถึงมีการประกาศแนวทางการปฏิบัติตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2552) เพื่อเป็นกรอบมาตรฐานให้สถาบันอุดมศึกษาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในหลักสูตรครู

1.2 พัฒนาการของหลักสูตรการผลิตครูในประเทศไทย เมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูครั้งแรกในปี พ.ศ. 2435 มีการสอน 2 หลักสูตร คือหลักสูตรประกาศนียบัตรครูสอนภาษาไทย และหลักสูตรประกาศนียบัตรครูสอนภาษาอังกฤษ ต่อมาเปิดหลักสูตรเพื่อผลิตครูชั้นมูลศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ภายหลังมีหลักสูตรวิชาชีพและพลศึกษา ทำให้มีการแบ่งหลักสูตรการฝึกหัดครูออกเป็นหลักสูตรฝึกหัดครูสามัญ หลักสูตรฝึกหัดครูกสิกรรม หลักสูตรฝึกหัดครูหัตถกรรม และหลักสูตรฝึกหัดครูพลศึกษา ซึ่งเป็นหลักสูตรต่ำกว่าระดับปริญญาตรี ใน พ.ศ. 2497-2535 มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรการฝึกหัดครูเป็นอันมาก หลักสูตรครูประถมและหลักสูตรครูประถมพลศึกษา (ป.ป. พลศึกษา) เปลี่ยนเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นต้น (ป.กศ.ต้น) และ

ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาศึกษาชั้นสูง (ป.กศ. สูง) ต่อมาพัฒนาขึ้นถึงระดับปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) หลักสูตรครุประถมพลศึกษา (ป.ป. พลศึกษา) หลักสูตรครุนาฏศิลป์ ได้ขยายไปถึงระดับปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต (ศษ.บ) สาขานาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ทั้งไทยและสากล หลักสูตรครุช่างพัฒนาขึ้นถึงระดับปริญญาตรี ต่อมา มีการประกาศพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และได้กำหนดแนวทางพัฒนาวิชาชีพครู ตั้งแต่การผลิต การใช้ การพัฒนา และการรักษา มาตรฐานของวิชาชีพครู ในระยะนี้ได้มีการปรับหลักสูตรการผลิตครูการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับปริญญาตรี เป็นหลักสูตร 5 ปี โดยจะต้องเรียนไม่น้อยกว่า 160 หน่วยกิต ฝึกสอนไม่น้อยกว่า 1 ปี หลักสูตรครูใน พ.ศ. 2553 ถึงปัจจุบัน นอกจากจะมีหลักสูตร 5 ปี และหลักสูตร 4+1 ปี แล้ว ในโครงการผลิตครูพันธุ์ใหม่สถาบันการผลิตครูบางแห่งได้มีการดำเนินการเพิ่ม 2 หลักสูตร คือ หลักสูตร 4+2 ปี ที่รับผู้จบสาขาวิชาต่างๆ ที่ไม่ใช่สายครู มาเรียนต่ออีก 2 ปี และหลักสูตรครู 6 ปี ซึ่งทั้ง 2 หลักสูตรเมื่อจบออกมาจะได้วุฒิปริญญาโท

1.3 การผลิตครูโครงการพิเศษของประเทศไทยที่ผ่านมา มีจำนวน 9 โครงการ เรียงตามลำดับการก่อตั้งโครงการคือ 1) โครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.) 2) โครงการเพชรในตม 3) โครงการแสวงหาช้างเผือก 4) โครงการครุทายาท 5) โครงการผลิตครูที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (สควค.) และ 6) โครงการเร่งรัดผลิตและพัฒนาบัณฑิตระดับปริญญาตรีสาขาวิชาคณิตศาสตร์ของประเทศ (รพค.) 7) โครงการครุทายาท (ตชด.) 8) โครงการผลิตครูการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับปริญญาตรี (หลักสูตร 5 ปี) ในแผนปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา (พ.ศ. 2547 - 2549) และ 9) โครงการผลิตครูพันธุ์ใหม่ (พ.ศ. 2554 - 2563)

1.4 พัฒนาการของการผลิตครูอาชีวศึกษาของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2453 ได้จัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาแห่งแรก คือ โรงเรียนพาณิชยการที่วัดมหาพฤฒาราม และวัดราชบูรณะ ปี พ.ศ. 2456 จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง และปี พ.ศ. 2460 จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2479 แผนการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนด "อาชีวศึกษา" ในระบบการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ อาชีวศึกษาขั้นต้น กลาง และสูง รับนักเรียนจากโรงเรียนสามัญศึกษาของทุกระดับประโยค และมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษา พ.ศ. 2491 ในระยะแรกมุ่งผลิตครูอาชีวศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ปม.) 3 สาขา คือ ช่างก่อสร้าง การช่างสตรี และพาณิชยการ หลักสูตร 2 ปี ต่อมา มีการจัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคหลัก 4 แห่งทั่วประเทศ คือ วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ (2495) วิทยาลัยเทคนิคภาคใต้ จังหวัดสงขลา (2497) วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา (2499) และวิทยาลัยเทคนิคภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ (2500) โรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษาได้โอนกลับจากกรมการฝึกหัดครูมาสังกัดกรมอาชีวศึกษาตามเดิม พร้อมทั้งยกฐานะเป็น "วิทยาลัยครูอาชีวศึกษา" สังกัดกองวิทยาลัยเทคนิค ใน พ.ศ. 2504 ต่อมา พ.ศ. 2509 ได้มีการปรับปรุงและขยายหลักสูตรจาก 2 ปีการศึกษา เป็น 3 ปี

การศึกษา เรียกว่าหลักสูตร “ประโยคครูมัธยมวิชาชีพชั้นสูง” (ปม.วส.) หรือ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ตามนโยบายพัฒนาครูอาชีพศึกษาของกรมอาชีพศึกษา พระราชบัญญัติจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. 2514 ให้รวมวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ วิทยาลัยโพรคมานคม และวิทยาลัยช่างก่อสร้างในสังกัดกรมอาชีพศึกษาไปรวมเป็นสถาบัน และเปิดสอนถึงระดับปริญญาตรี ต่อมา มีประกาศพระราชบัญญัติวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีพศึกษา พ.ศ. 2518 ได้มีการเปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์อุตสาหกรรม

1.5 ผลการศึกษาปัญหาและผลกระทบของการผลิตครูในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน พบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองของประเทศไทยที่ผ่านมา ส่งผลกระทบต่อการผลิตครูในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง สามารถแบ่งยุคสมัยของสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นออกได้เป็น 4 ยุค คือ 1) ยุคก่อนการปฏิรูปการฝึกหัดครู ในระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 ถึงฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2510 - 2529) มีการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐต้องเร่งรัดผลิตครู ส่งผลให้มีการจัดตั้งสถาบันการผลิตครูจำนวนมาก มีการเพิ่มจำนวนหลักสูตร กระบวนการคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนครูเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ ในที่สุดก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องคือ มีการผลิตครูจำนวนมากและคุณภาพของครูใหม่ลดต่ำลง 2) ยุคก่อนการปฏิรูปการฝึกหัดครู ในระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ความต้องการครูลดลง แต่ยังมีการผลิตครูซ้ำซ้อน ขาดการควบคุมมาตรฐาน ครูบางสาขาขาดแคลน บางสาขาเกินความต้องการ การบรรจุและการใช้ครูไม่ตรงคุณวุฒิ ส่งผลให้ครูจำนวนมากตกงาน ครูมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ในที่สุดก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องคือ ครูไม่เก่งเหมือนในอดีต ความศรัทธาต่อวิชาชีพครูลดต่ำลง มาตรฐานวิชาชีพลดต่ำลง 3) ยุคการปฏิรูปการฝึกหัดครู พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ระยะของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) คุณภาพนักเรียนลดต่ำลง มีการปฏิรูปการฝึกหัดครู มีโครงการพิเศษเพื่อดึงคนเก่งมาเรียนครู แต่งบประมาณสนับสนุนขาดความต่อเนื่อง ไม่สามารถจูงใจให้คนเก่งเข้ามาเรียนครูได้อีก คนเก่งจบแล้วจะไม่เป็นครู ก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องคือ ครูมีรายได้ต่ำ ขาดจิตวิญญาณของความเป็นครู สังคมขาดความเชื่อถือครู และ 4) ยุคการปฏิรูปการศึกษารอบที่ 1 (พ.ศ. 2542 - 2551) ซึ่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ความสามารถในการแข่งขันด้านการศึกษาของประเทศลดลง คุณภาพนักเรียนลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง มีการปฏิรูปการศึกษา ปรับหลักสูตรครูเป็น 5 ปี กระบวนการผลิตครูยังมีมาตรฐานแตกต่างกัน คนเก่งเข้าเรียนครูไม่มากเพียงพอ ความศรัทธาต่อวิชาชีพครูไม่เทียบเท่ากับวิชาชีพอื่นๆ ผู้เรียนครูไม่เลือกเรียนในสาขาที่เรียนยาก จึงขาดแคลนครูสาขาที่มีความสำคัญ ก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องคือ คุณภาพครูใหม่แตกต่างกัน คุณภาพการผลิตครูแตกต่างกัน และสังคมมีความเชื่อมั่นในสถาบันการผลิตครูลดน้อยลง

ผลการวิจัยระยะที่ 2 ผลการดำเนินงาน แนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครู และผลการเปรียบเทียบ การผลิตครูระหว่างหลักสูตร 4 ปีกับหลักสูตร 5 ปี

2.1 ผลการดำเนินงานในการผลิตครูไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า นับตั้งแต่มีการจัดตั้ง “โรงเรียนฝึกหัดครู” แห่งแรกในปี 2535 มีการสอนระดับประกาศนียบัตร ต่อมาพัฒนาเป็นวิทยาลัยครู มีพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 สอนถึงระดับปริญญาตรีเท่านั้น ต่อมา มีพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 สามารถผลิตครูได้ทุกระดับ ทางด้านหลักสูตร ในปีการศึกษา 2547 - 2548 พบว่า มีการเปิดสอน 8 ระดับ ตั้งแต่ หลักสูตรอนุปริญญา หลักสูตรประกาศนียบัตร หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง หลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี 4 ปี และ 5 ปี หลักสูตรปริญญาโท และหลักสูตรปริญญาเอก การผลิตครูเข้าสู่วิชาชีพของไทยในปัจจุบันมี 3 ลักษณะ คือ 1) การผลิตครูหลักสูตร 5 ปี (การผลิตครูแนวใหม่) 2) การผลิตครูต่อยอด 1 ปี (การผลิตครูเฉพาะกิจ) โดยรับนักศึกษาผู้จบปริญญาตรีแล้วเข้ามาเรียนรายวิชาที่พอ จำนวนไม่น้อยกว่า 24 หน่วยกิต เป็นเวลา 1 ปีการศึกษา และ 3) การผลิตครูหลักสูตรปริญญาโทและเอกทางการสอน (การผลิตครูระดับบัณฑิตศึกษา) โดยรับผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือโท เข้ามาเรียนหลักสูตรทางการสอน ใช้เวลา 2 ปี สำหรับปริญญาโท และ 3 - 4 ปี สำหรับปริญญาเอก นอกจากนี้ยังพบว่า ใน พ.ศ. 2555 นี้ สถาบันการผลิตครูบางแห่งได้เปิดหลักสูตรครุพันธุ์ใหม่ 6 ปี รับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเรียนหลักสูตรปริญญาตรีควบโท 6 ปี จะได้รับปริญญา 2 ใบ คือ ปริญญาตรีและปริญญาโท เปิดโอกาสแก่นิสิตที่ไม่พร้อมจะศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ก็สามารถเรียนเฉพาะในระดับปริญญาตรีได้

2.2 แนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครูไทยในอดีตและปัจจุบัน ในอดีตวิชาชีพครูถือว่าเป็นอาชีพที่ได้รับการยกย่องจากสังคมว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และผู้คนในสังคมได้ให้ความศรัทธา เคารพนับถืออย่างจริงใจ เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มิพระคุณ การผลิตครูในอดีตนั้นให้ความสำคัญทุกระดับได้แก่ ด้านปัจจัย เน้นการคัดเลือกคนเก่งเข้าเรียนครู มีสิ่งจูงใจให้คนอยากเข้าเรียนครู ได้แก่ การให้ทุนการศึกษาและการมีงานทำ มีการคัดเลือกผู้ที่มีความเหมาะสม มีความสามารถมาเป็นครูของครู กระบวนการคัดสรรผู้ที่เข้าเรียนครู มีการส่งเสริมให้มีความรู้และประสบการณ์เพิ่มพูนมากขึ้น ในด้านกระบวนการผลิต จะมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติ เพื่อผลิตครูคุณภาพไปทำงานในท้องถิ่นชนบททุรกันดาร มีการถ่ายทอดจิตวิญญาณความเป็นครูด้วยหลักสูตรเสริมเพื่อเป็นผู้ที่สืบทอดอุดมการณ์ของการเป็นครู ผลผลิตในอดีตมาจากสถาบันการผลิตครูมีคุณภาพ ได้รับการพัฒนาไปตามศักยภาพของตน มีความรักและศรัทธาในตัวเอง วิชาชีพครูและมีความภาคภูมิใจในตนเอง ผลผลิตจึงเป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตร ไม่ละทิ้งวิชาชีพครู ได้รับการยกย่องจากสังคม และสร้างชื่อเสียงและความศรัทธาต่อวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง การผลิตครูของไทยในปัจจุบัน พบว่า มีแนวปฏิบัติที่ดีในด้านต่างๆ คือ 1) ด้านปัจจัย โครงสร้างหลักสูตร มีจำนวนหน่วยกิตรวม และจำนวนหน่วยกิตในหมวดวิชาต่างๆ ไม่ต่ำกว่าที่คุรุสภากำหนด ระหว่าง 160 ถึง 174 หน่วยกิต มีการกำหนดเกณฑ์คุณลักษณะ

ของนิสิตนักศึกษาที่รับเข้า ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณลักษณะที่เอื้อต่อการเข้าศึกษาในวิชาชีพ กำหนดเกณฑ์คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอนทั้งด้านคุณวุฒิ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ และบุคลิกภาพ กำหนดเกณฑ์คุณลักษณะของครูพี่เลี้ยงในโรงเรียนที่เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์ ได้แก่ คุณสมบัติตามเกณฑ์ครูสภา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีคุณวุฒิตรงตามสาขา และมีความเชี่ยวชาญ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนิสิตนักศึกษา และมีความรับผิดชอบ เอาใจใส่ไม่ทิ้งนักศึกษา มีความพร้อมในด้านทรัพยากรที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาทั้งในสถาบันและนอกสถาบัน

2) ด้านกระบวนการผลิต การจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไปมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่มีการศึกษา ในหมวดวิชาเอกส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความชำนาญในวิชาเอก มีการจัดการเรียนการสอนโดยคณะวิชาของวิชาเอก หรือทางสาขาวิชาจะจัดการเรียนการสอนเอง มีรูปแบบการเรียนการสอนที่มีจุดเน้นหลากหลายรวมทั้งการพัฒนาทักษะการวิจัย เน้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และคุณภาพของแหล่งฝึกประสบการณ์ และมีหลักสูตรเสริมเพื่อให้ นิสิตนักศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะประกอบวิชาชีพครูและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสถาบัน

3) ด้านผลผลิตพบว่า นิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ทั้งในด้านของเทคนิค วิธีการสอน การผลิตสื่อ และการเลือกใช้สื่อการสอน มีความเชื่อมั่นในตนเองในการถ่ายทอดความรู้ เพราะได้ผ่านการถ่ายทอดประสบการณ์มาเป็นอย่างดี มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับครูหลายประการ ได้แก่ มีความขยัน ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ มีความรักในตัวผู้เรียน มีความอดทน มีความรู้สึกรักและศรัทธาในวิชาชีพครูเพิ่มสูงมากกว่าก่อนเข้าศึกษา และ 4) ด้านผลกระทบพบว่า นิสิต/นักศึกษาซึ่งได้รับการพัฒนาและการบ่มเพาะการเป็นครูจากหลักสูตรแล้วนั้น สามารถส่งผลกระทบเชิงบวกต่อผู้เรียน เป็นผู้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ของนักเรียน มีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียน

แนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครูโครงการพิเศษของไทย พบว่า มีแนวปฏิบัติที่ดีในด้านต่างๆ คือ 1) ด้านปัจจัย มีเกณฑ์การคัดเลือกคุณสมบัติเบื้องต้น ได้แก่เกรดเฉลี่ยและภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ที่โครงการกำหนด มีสิ่งจูงใจในการเข้ามาศึกษาคือ การให้ทุนการศึกษาเต็มรูปแบบตลอดระยะเวลาของหลักสูตรและมีงานทำเมื่อจบการศึกษาจะบรรจุเข้าเป็นข้าราชการครูทันที 2) ด้านกระบวนการผลิต เน้นการฝึกสอนเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับเป็นครู การหล่อหลอมให้มีคุณลักษณะสำคัญของผู้ที่จะเป็นครู นับตั้งแต่เข้าสู่ความดูแลของสถาบันการผลิตครู มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ทุกๆ ภาคการศึกษาตั้งแต่เข้าศึกษาในปีที่หนึ่ง จนกว่าจะจบหลักสูตร การจัดกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตรไม่ได้มีเพียงกิจกรรมเพื่อการพัฒนา นิสิตนักศึกษาโดยทั่วไปเท่านั้น แต่ยังมีกิจกรรมที่เน้นให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวิถีแห่งวิชาชีพครู 3) ด้านผลผลิต พบว่า ครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการพิเศษจะเป็นผู้ที่มีความสามารถสูง มีความก้าวหน้าในวิชาชีพครู และ 4) ด้านผลกระทบ

พบว่า ครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการพิเศษยังมีความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ของเยาวชน และสามารถพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ความสามารถในระดับชาติและนานาชาติได้อีกด้วย

2.3 ผลการเปรียบเทียบการผลิตครูระหว่างหลักสูตร 4 ปี กับหลักสูตร 5 ปี พบว่า ในด้านปัจจัย ทั้งสองหลักสูตรมีนโยบายสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สำหรับโครงสร้างหลักสูตร ในหลักสูตร 5 ปี มีการกำหนดสาระความรู้และสมรรถนะชัดเจนกว่าหลักสูตร 4 ปี อันเนื่องมาจากการมีองค์วิชาชีพคือ ครุสภา ได้กำหนดมาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี 5 ปี และเน้นความรู้และทักษะการวิจัยในชั้นเรียน ด้านกระบวนการผลิต ทั้งสองหลักสูตรมีรูปแบบการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม แต่หลักสูตร 5 ปี มีระยะเวลาปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา 1 ปี ซึ่งมากกว่าหลักสูตร 4 ปี ที่ใช้เวลาเพียง 1 ภาคการศึกษา ด้านผลผลิต พบว่า ผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตร 5 ปี มีความเชี่ยวชาญในด้านการสอน การเขียนแผนการสอน และการจัดการชั้นเรียนมากกว่าหลักสูตร 4 ปี จะได้รับใบประกอบวิชาชีพครูทันทีเมื่อสำเร็จการศึกษา ด้านผลกระทบ พบว่า ครูใหม่ที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตร 5 ปี มีทักษะความเชี่ยวชาญในการพัฒนานักเรียนมากกว่า และมีความสามารถในการบริหารจัดการสถานศึกษามากกว่าครูใหม่ในหลักสูตร 4 ปี

2.4 ผลการศึกษาการปฏิบัติที่ดีของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และประเทศในแถบเอเชีย สรุปได้ว่า ทุกประเทศได้กำหนดให้มีนโยบายและมาตรการหลายประการได้แก่ 1) การพัฒนาคุณภาพครู 2) การผลิตครูในสาขาต่างๆ ให้มีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการ 3) การตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น 4) การพัฒนาคุณภาพประชาชน และ 5) การพัฒนามาตรฐานการศึกษาของชาติ สำหรับวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาการผลิตครูประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาครูเป็นเป้าหมายของชาติ 2) การเพิ่มงบประมาณทางการศึกษา 3) ปรับโครงสร้างครู 4) การออกกฎหมายเกี่ยวกับครู 5) กำหนดมาตรฐานและการประกันคุณภาพการผลิตครู 6) กำหนดระบบการตรวจสอบคุณภาพครู 7) กำหนดระบบการคัดสรรและรักษาครูคุณภาพ 8) กำหนดมาตรการส่งเสริมการปฏิบัติงานครู และ 9) กำหนดมาตรการส่งเสริมการพัฒนาครูในวิชาชีพ เป็นต้น ในด้านกระบวนการผลิตครู ประกอบด้วย 1) การกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าเรียนครู 2) การปรับหลักสูตรครู 3) สร้างแรงจูงใจให้มีคนเก่ง คนดี เข้ามาเป็นครู 4) การจัดฝึกอบรมวิชาชีพครูด้านเนื้อหาสาระและวิธีการสอนทั้งในระหว่างการศึกษาและฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องหลังจบการศึกษา และ 5) ออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูและการสอบบรรจุเข้าทำงานเป็นครู เป็นต้น

2.5 ผลการเปรียบเทียบการผลิตครูของไทยและต่างประเทศ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับการผลิตครูของไทย ในด้านปัจจัย พบว่า ระบบการคัดเลือกผู้เรียนครูของไทยในปัจจุบัน ยังไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถคัดเลือกเด็กเก่งเข้ามาเรียนครูได้ ยกเว้นในโครงการพิเศษ และสถาบันการผลิตครูประเภทสามัญศึกษาส่วนใหญ่กำลังประสบปัญหาขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนที่มีความ

เชี่ยวชาญและความชำนาญเนื่องจากอาจารย์เกษียณอายุราชการ อาจารย์ที่สอนอยู่ปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ใหม่ที่ยังมีประสบการณ์ในการสอนไม่มากนัก ในด้านกระบวนการผลิต แม้จะมีการกำหนดมาตรฐานหลักสูตรและมาตรฐานบัณฑิต แต่ไม่สามารถควบคุมคุณภาพของกระบวนการผลิตครูได้ การจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจะมีเงื่อนไขด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมนอกเวลาได้อย่างเต็มที่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมทำให้คณาจารย์มีความใกล้ชิดกับผู้เรียนน้อยกว่าในอดีต มีความแตกต่างในการจัดประสบการณ์เพื่อเข้าสู่วิชาชีพครู นอกจากนี้ยังพบว่าหลายสถาบันไม่สามารถควบคุมคุณภาพการสอนของครูที่เลี้ยงในสถานศึกษาได้ ในด้านผลผลิต พบว่า คุณภาพผลผลิตของครูใหม่ในแต่ละสถาบันยังมีความแตกต่างกัน ผู้ที่เรียนเก่ง มีความสามารถส่วนหนึ่งไม่เป็นครู ครูใหม่ในสาขาสำคัญมีความขาดแคลน

2.6 ผลการศึกษาสภาพปัญหาการผลิตครูไทยที่จะส่งผลไปยังอนาคต พบว่า สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการผลิตครู รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครูของไทย สามารถสรุปปัญหาสำคัญของการผลิตครูไทยได้คือ 1) นโยบายการผลิตครูของรัฐไม่มีความแน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวาระการบริหารประเทศของคณะรัฐบาล ส่งผลต่อนโยบายการผลิตครูของสถาบันการผลิตครู และส่งผลกระทบต่อความต้องการเข้าเรียนครู 2) สถาบันการผลิตครูยังมีคนเก่งเข้าเรียนครูจำนวนน้อย เนื่องจากการคัดเลือกผู้เรียนที่ผ่านมายังไม่สามารถคัดกรองคนเก่งได้อย่างแท้จริง ทำให้ผู้ที่เข้าเรียนครูในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ใช่คนเก่งระดับหัวกระทิของประเทศ เช่นเดียวกับในอดีต 3) กระบวนการผลิตครูของสถาบันการผลิตครูแต่ละแห่งมีคุณภาพไม่เท่ากัน คุณภาพอาจารย์ผู้สอนแตกต่างกัน การจัดการเรียนการสอนในคณะวิชาที่เป็นวิชาเอก อาจจะทำให้ผู้เรียนครูขาดความรู้และความชำนาญในความรู้ร่วมของวิชาครูและเนื้อหาวิชา คุณภาพของครูที่เลี้ยงแตกต่างกัน การจัดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพมีความแตกต่างกัน ส่งผลให้ครูใหม่ที่เป็นผลผลิตของสถาบันการผลิตครูแต่ละแห่งมีคุณภาพไม่เท่ากัน

ผลการวิจัยระยะที่ 3 การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการผลิตครูในอนาคต

3.1 การกำหนดขอบเขตเวลาในอนาคตในการวิจัยครั้งนี้ เป็นอนาคตระยะกลาง 20 ปี จากปัจจุบันใน พ.ศ. 2554 ถึงอนาคตข้างหน้า ใน พ.ศ. 2573

3.2 ผลการวิเคราะห์วงล้ออนาคต เป็นการนำผลการวิเคราะห์ปัญหาการผลิตครูในอดีตถึงปัจจุบันและการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการผลิตครูจากสถาบันการผลิตครูที่มีแนวปฏิบัติที่ดีมาใช้เป็นสาระสำคัญตั้งต้นในวงล้ออนาคต ประกอบด้วย 3 สาระสำคัญ สำหรับวงล้ออนาคต 3 วงล้อคือ 1) นโยบายการผลิตครูของรัฐไม่มีความแน่นอน 2) คนเก่งเข้าเรียนครูน้อย และ 3) กระบวนการผลิตครูของสถาบันการผลิตครูแต่ละแห่งมีคุณภาพไม่เท่ากัน ผลการวิเคราะห์พบว่า มีเหตุการณ์ผลกระทบที่

อาจจะเกิดขึ้นได้จำนวนทั้งสิ้น 340 เหตุการณ์ เป็นเหตุการณ์ผลกระทบในระดับที่ 1 จำนวน 118 เหตุการณ์ และเป็นเหตุการณ์ผลกระทบในระดับที่ 2 จำนวน 222 เหตุการณ์ เหตุการณ์ผลกระทบที่ถูกระบุไว้มากที่สุดเป็นเหตุการณ์ผลกระทบจากสาระสำคัญของที่ 1 คือ นโยบายการผลิตครูของรัฐไม่มีความแน่นอน มีจำนวน 120 เหตุการณ์ เป็นเหตุการณ์ผลกระทบในระดับที่ 1 จำนวน 43 เหตุการณ์ และเป็นเหตุการณ์ผลกระทบในระดับที่ 2 จำนวน 77 เหตุการณ์ เมื่อนำเหตุการณ์ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับการผลิตครูในอนาคตระยะกลางภายใน 20 ปี ในระดับที่ 1 และ 2 ที่มีความคล้ายคลึงกันรวมเข้าไว้ด้วยกัน และจัดลำดับตามน้ำหนักความสำคัญใน 10 อันดับแรก พบว่า เหตุการณ์ผลกระทบทั้งหมดส่งผล 4 มิติ คือ 1) สถาบันการผลิตครู 2) ครูใหม่ 3) วิชาชีพครู และ 4) ประเทศ เมื่อนำขนาดของน้ำหนักความรุนแรงของเหตุการณ์ผลกระทบในแต่ละด้านที่ระบุโดยผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและการผลิตครู คือ ขนาดของน้ำหนักผลกระทบเท่ากับ 1 หมายถึง เหตุการณ์ผลกระทบมีความรุนแรงน้อย ขนาดของน้ำหนักผลกระทบเท่ากับ 2 หมายถึง เหตุการณ์ผลกระทบมีความรุนแรงปานกลาง และ ขนาดของน้ำหนักผลกระทบเท่ากับ 3 หมายถึง เหตุการณ์ผลกระทบมีความรุนแรงมาก มารวมเข้าด้วยกัน จะพบว่า เหตุการณ์ผลกระทบส่วนใหญ่ส่งผลต่อสถาบันการผลิตครู มีผลรวมของน้ำหนักผลกระทบมากที่สุดเท่ากับ 210 รองลงมาเป็นเหตุการณ์ผลกระทบที่ส่งผลต่อครูใหม่ ผลรวมของน้ำหนักผลกระทบเท่ากับ 130

3.3 ผลการฉายภาพอนาคตโดยการวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนและวิเคราะห์ความผันแปรของเหตุการณ์ผลกระทบในอนาคต 3 ทิศทางเพื่อประกอบการฉายภาพอนาคต ทิศทางความผันแปรของเหตุการณ์ผลกระทบประกอบด้วย 1) ทิศทางเชิงบวก 2) ทิศทางเชิงลบ และ 3) ทิศทางเชิงบวกและลบ สำหรับปัจจัยขับเคลื่อนของภาพอนาคต เกิดจากการสรุปสาระสำคัญของปัญหาการผลิตครูที่นำไปสู่การเกิดเหตุการณ์ในอนาคต ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยด้านนโยบายการผลิตและพัฒนาครูของรัฐ 2) ปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้เรียนครู และ 3) ปัจจัยด้านกระบวนการผลิตครู พบว่าในอนาคตข้างหน้า 20 ปี ภาพอนาคตการผลิตครู คือ “ภาครัฐและสถาบันการผลิตครูมีการกำหนดนโยบายแนวทางและมาตรการในการผลิตและพัฒนาครูในอนาคตระยะกลาง (20 ปี) ในทิศทางเดียวกัน ทำให้สถาบันการผลิตครูทุกแห่งยึดแนวทางการกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนครูที่พึงประสงค์ มีการกำหนดจำนวนรับนักศึกษาเข้าศึกษาในแต่ละสาขาและปฏิบัติในแนวเดียวกัน คณาจารย์ในสถาบันการผลิตครูเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ มีคุณภาพสูง มีความมุ่งมั่นในการพัฒนา นักศึกษาครูให้ได้รับการพัฒนาให้มีประสบการณ์สูง มีขวัญและกำลังใจที่เข้มแข็ง สถาบันการผลิตครูทุกแห่งมีชื่อเสียง มีความน่าเชื่อถือ ผู้ปกครอง นิสิตนักศึกษา และสังคมเชื่อมั่นและศรัทธาในสถาบันการผลิตครู ผู้เรียนครูที่สอบผ่านระบบการคัดเลือกส่วนใหญ่เป็นคนเก่ง ทำให้สถาบันการผลิตครูส่วนใหญ่ได้ตัวป้อนที่ดี สามารถพัฒนาให้มีคุณภาพสูงได้ง่าย และนิสิตนักศึกษาครูส่วนใหญ่ได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ กระบวนการผลิตครูส่วนใหญ่มีคุณภาพได้มาตรฐาน ทำให้

ครูใหม่จำนวนมากมาจากสถาบันที่มีคุณภาพ เป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณครู มีแรงจูงใจในการทำงานในวิชาชีพครู และมีความสามารถในการแก้ปัญหาในการทำงาน ครูใหม่ส่วนใหญ่มีคุณภาพในระดับสูง แต่อาจจะมีครูใหม่บางส่วนเมื่อจบการศึกษาแล้วไม่เป็นครูเนื่องจากมีทางเลือกที่ดีกว่า วิชาชีพครูได้รับการยกย่องให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง ประเทศมีครูเก่ง ครูที่มีความสามารถสูง มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพมากเพียงพอต่อความต้องการที่จะพัฒนานักเรียนในทุกพื้นที่ของประเทศไทย นักเรียนทุกคนได้เรียนรู้จากครูที่มีคุณภาพ สามารถพัฒนานักเรียนได้เต็มศักยภาพ ในที่สุดทำให้คุณภาพของประชากรชาติอยู่ในระดับสูง เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก”

3.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่ภาพอนาคตการผลิตครูที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย นโยบาย 4 นโยบาย ได้แก่ 1) นโยบายการผลิตครูที่ตอบสนองความต้องการครูในอนาคตของประเทศในเชิงปริมาณและคุณภาพจำแนกตามวิชาเอก 2) นโยบายการพัฒนามาตรฐานสถาบันผลิตครู มาตรฐานการผลิต และมาตรฐานวิชาชีพครู 3) นโยบายการพัฒนาครูใหม่ประจำการเชิงรุก และ 4) นโยบายการพัฒนาครูในพื้นที่ห่างไกล

3.5 ข้อเสนอเกี่ยวกับรูปแบบการผลิตครูในอนาคตในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 เป็นรูปแบบการผลิตครูในหลักสูตร 5 ปี และรูปแบบที่ 2 เป็นรูปแบบการผลิตครูในหลักสูตร 4 ปี ทั้งสองรูปแบบจะมีความคล้ายคลึงกันในด้านของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต แต่จะมีความแตกต่างกันเฉพาะในด้านของระยะเวลาที่ศึกษา อย่างไรก็ตามการผลิตครูทั้งสองรูปแบบจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) ด้านผู้เรียน 2) ด้านเนื้อหาของหลักสูตร 3) ด้านหลักสูตรเสริม และ 4) ด้านประสบการณ์วิชาชีพ

8.2 อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีสาระสำคัญนำไปสู่การอภิปรายผลใน 3 ประเด็นคือ

8.2.1 การผลิตครูของประเทศไทย

ผลการวิจัยในระยะที่ 1 ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ สังคมของประเทศ และการเปลี่ยนแปลงนโยบายการผลิตครูของภาครัฐก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อการผลิตครูของไทยอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถควบคุมมาตรฐานการผลิตและปริมาณการผลิตครูได้ตามความต้องการในการใช้งาน ส่งผลกระทบให้ความสามารถในการแข่งขันด้านการศึกษาของประเทศลดลง คุณภาพนักเรียน ลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เป็นปัญหาที่พบมากในหลายประเทศ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชนิตา รักษ์พลเมือง และคณะ (2548) ที่ได้ศึกษาสภาวะการขาดแคลนครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สหราชอาณาจักร แคนาดา มาเลเซีย และประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า สภาวะการขาดแคลนครูที่เกิดขึ้นในประเทศที่

ศึกษาเป็นปัญหาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเชิงปริมาณพบว่าส่วนใหญ่ขาดแคลนทั้งครูและอาจารย์ใหญ่/ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนที่ขาดแคลนครูส่วนมากเป็นโรงเรียนมัธยม โรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนที่ตั้งใน เขตชนบท สาขาวิชาที่ขาดครูมากที่สุด ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ (ภาษาที่สอง) และหลายประเทศมีปัญหาขาดแคลนครูเพศชายในเชิงคุณภาพ พบว่า เกือบทุกประเทศจ้างครูที่มีวุฒิไม่ตรงวิชาที่สอน หรือครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำ/ต่ำกว่าเกณฑ์ รวมทั้งประสบปัญหาการที่ครูขาดศรัทธาวิชาชีพ ขาดความเข้าใจพหุวัฒนธรรม ด้อยประสบการณ์ในการทำงาน ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีและความรู้เนื้อหาวิชาที่ทันสมัย ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการบรรจุครูใหม่ไม่เพียงพอกับความต้องการ กล่าวคือ ขาดครูที่จะบรรจุใหม่บางสาขาวิชาหรือมีลักษณะไม่ตรงกับความต้องการอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมและภูมิประเทศ กับขาดแคลนครูทดแทนอัตราเกษียณ ลาออก หรือโอนย้าย นอกจากนี้ผลการวิจัยของ ดิเรก พรสีมา และคณะ (2546) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาวิชาชีพครู ซึ่งพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับวิชาชีพครูอาจสรุปได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการผลิต ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการใช้ครู และปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อให้การผลิตและการใช้ครูเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

8.2.2 แนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครู

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า การผลิตครูของประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีต มีพัฒนาการทั้งในด้านของสถาบันการผลิต หลักสูตรและกระบวนการผลิตครู ทำให้ในระยะต่อๆ มาไม่สามารถควบคุมทั้งในด้านของคุณภาพและปริมาณในการผลิตครูของประเทศไทย ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยมีแนวปฏิบัติที่ดีในการผลิตครูที่สอดคล้องกับต่างประเทศหลายประการ คือ มีการกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อให้กระบวนการผลิตครูและการพัฒนาครูในวิชาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์หลายประการ ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาครูเป็นเป้าหมายของชาติ 2) การเพิ่มงบประมาณทางการศึกษา 3) ปรับโครงสร้างครู 4) การออกกฎหมายเกี่ยวกับครู 5) กำหนดมาตรฐานและการประกันคุณภาพการผลิตครู 6) กำหนดระบบการตรวจสอบคุณภาพครู 7) กำหนดระบบการคัดสรรและรักษาครูคุณภาพ 8) กำหนดมาตรการส่งเสริมการปฏิบัติงานครู และ 9) กำหนดมาตรการส่งเสริมการพัฒนาครูในวิชาชีพ เป็นต้น ในด้านกระบวนการผลิตครู ประกอบด้วย 1) การกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าเรียนครู 2) การปรับหลักสูตรครู 3) สร้างแรงจูงใจให้มีคนเก่ง คนดี เข้ามาเป็นครู 4) การจัดฝึกอบรมวิชาชีพครูด้านเนื้อหาสาระและวิธีการสอนทั้งในระหว่างการศึกษา และฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องหลังจบการศึกษา และ 5) ออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูและการสอบบรรจุเข้าทำงานเป็นครู (ดิเรก พรสีมา และคณะ, 2546; พงษ์สิทธิ์ บรรณพิทักษ์ และคณะ, 2549)

8.2.3 ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ในการผลิตครูในอนาคตระยะกลาง 20 ปี

จากผลการวิจัยในระยะที่ 3 นำไปสู่ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ในการผลิตครูในอนาคตระยะกลาง 20 ปี ซึ่งนับได้ว่าเป็นภาพอนาคตจากการวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนและวิเคราะห์ความผันแปรของเหตุการณ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาที่เป็นสาระสำคัญจากอดีตถึงปัจจุบันที่กระทบต่ออนาคตการผลิตครู การที่ภาพอนาคตที่พึงประสงค์จะเกิดขึ้นได้ในระยะ 20 ปีข้างหน้าตามที่ระบุไว้ นั้น จะต้องเกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่จะขับเคลื่อนการผลิตครูของไทยไปสู่ภาพพึงประสงค์ดังกล่าว แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของการวิจัยอนาคตที่ว่า การวิจัยอนาคตจะเกี่ยวข้องกับเป้าหมายที่ต้องการ วิธีการไปถึงเป้าหมาย ปัญหาและโอกาสที่จะต้องเผชิญเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้น การวิจัยอนาคตช่วยให้เกิดการรับรู้และมีทางเลือกในอนาคต ทำให้เกิดความเข้าใจทางเลือกที่มีในอนาคตและการทำในสิ่งต่างๆ เพื่อให้อนาคตเป็นไปอย่างที่ต้องการ (Masini และ Samset, 1970)

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ควรมีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดเป้าหมายการผลิตและพัฒนาครูของประเทศในอนาคต 20 ปี

จากผลการวิจัยที่พบว่า สาระสำคัญที่เกิดจากปัญหาการผลิตครูของไทยที่ผ่านมาในอดีตจวบจนปัจจุบัน จะส่งผลให้เกิดเหตุการณ์ผลกระทบในระดับที่ 1 และ 2 กับการผลิตครูในอนาคตระยะกลางภายใน 20 ปี ถึง 340 เหตุการณ์ เมื่อจัดลำดับความสำคัญจากน้ำหนักของผลกระทบใน 10 อันดับแรก พบว่า เหตุการณ์ผลกระทบทั้งหมดสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) สถาบันการผลิตครู 2) ครูใหม่ 3) วิชาชีพครู และ 4) ประเทศ เมื่อนำขนาดของน้ำหนักความรุนแรงของเหตุการณ์ผลกระทบในแต่ละด้านที่ระบุโดยผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและการผลิตครู คือ ขนาดของน้ำหนัก 1 หมายถึง มีความรุนแรงน้อย ขนาดของน้ำหนัก 2 หมายถึง มีความรุนแรงปานกลาง และขนาดของน้ำหนัก 3 หมายถึง มีความรุนแรงมาก มารวมเข้าด้วยกัน จะพบว่า เหตุการณ์ผลกระทบส่งผลต่อสถาบันการผลิตครูมากที่สุด มีผลรวมของน้ำหนักความรุนแรงเท่ากับ 210 เหตุการณ์ ผลกระทบที่ส่งผลต่อครูใหม่ มีน้ำหนักความรุนแรงเท่ากับ 130 เหตุการณ์ผลกระทบที่ส่งผลต่อประเทศชาติ มีน้ำหนักความรุนแรงเท่ากับ 87 และส่งผลต่อวิชาชีพครู มีน้ำหนักความรุนแรงเท่ากับ 72 ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มีการดำเนินการเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาการผลิตครูอย่างจริงจังจะส่งผลให้ในอนาคต 20 ปี สถาบันการผลิตครูจะได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่ระบุไว้มากที่สุด และผลกระทบดังกล่าวยังเกิดขึ้นต่อเนื่องไปยังครูใหม่ ประเทศชาติ และวิชาชีพครูตามลำดับ

ดังนั้น จึงควรมีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดเป้าหมายในการผลิตครูของประเทศในอนาคตระยะกลาง 20 ปี อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ การนำกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตครูของประเทศไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าว

2) การกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและพัฒนาครูในระยะยาวของรัฐควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และต้องไม่ผูกพันอยู่กับวาระของรัฐบาลขณะนั้นหรือรัฐบาลชุดต่อๆ มา

จากผลการวิจัยที่พบว่า ประเทศไทยได้มีการกำหนดแผนการผลิตและพัฒนาครูให้ตอบสนองความต้องการของประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509) และยังมีแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ มีการออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาไทย อีกทั้งการปรับปรุงการศึกษาเพื่อพัฒนาครูและผู้เรียนให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ แต่จะเห็นได้ว่าการดำเนินการตามนโยบายที่ผ่านมาไม่มีความต่อเนื่อง มีอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินการตามนโยบายที่ปรากฏชัดเจนคือ การผลิตครูพันธุ์ใหม่ที่ส่งเสริมให้คนเก่ง คนดีเข้ามาเรียนครู ซึ่งสามารถดำเนินการตามแผนการที่กำหนดเพียงระยะเวลา 1 ปี โดยมีอุปสรรคที่สำคัญคือ การขาดแคลนงบประมาณและขาดการผลักดันโครงการเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและพัฒนาครูของรัฐควรมีเป้าหมายในการดำเนินการในระยะยาวเพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งควรกำหนดแผนงานในการสนับสนุนการดำเนินการของโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยต้องไม่ผูกพันอยู่กับวาระของคณะรัฐบาลขณะนั้นหรือคณะรัฐบาลชุดต่อๆ มา

3) การกำหนดนโยบายการพัฒนากระบวนการผลิตครูจะต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่ครอบคลุมกระบวนการผลิตครูทั้งระบบ

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า สถาบันการผลิตครูของประเทศไทยแต่ละแห่งมีคุณภาพไม่เท่ากัน สาเหตุสำคัญของปัญหาประการหนึ่งคือ ครูที่เลี้ยงในสถานศึกษามีคุณภาพแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายละเอียดของการควบคุมมาตรฐานการผลิตครูที่กำหนดโดยหน่วยงานระดับนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูสภา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา จะพบว่า ยังไม่มีการกำหนดมาตรฐานด้านครูที่เลี้ยง ทั้งๆ ที่เป็นปัจจัยนำเข้าที่สำคัญในกระบวนการผลิตครู ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายการพัฒนากระบวนการผลิตครูจะต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่ครอบคลุมกระบวนการผลิตครูทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการผลิตครูในระดับสถานศึกษา รวมทั้งการกำหนดมาตรการในการส่งเสริมความก้าวหน้าแก่ครูที่เลี้ยงที่อุทิศร่างกายแรงใจในการร่วมผลิตครู ทั้งในด้านของสวัสดิการ ค่าตอบแทน และความก้าวหน้าในวิชาชีพ

8.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายการผลิตครูให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคตระยะกลางและระยะยาว

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพครู คุณภาพการผลิตครูและคุณภาพของสถาบันการผลิตครูมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย ดังนั้น ควรมีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพครู คุณภาพการผลิตครู และคุณภาพของสถาบันการผลิตครูที่สอดคล้องกับเป้าหมายและทิศทางของการพัฒนาประเทศ แต่ด้วยระบบการศึกษาของประเทศไทยมีขนาดใหญ่ มีกลุ่มผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงใดๆ ในระบบการศึกษาส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอื่นๆ ของสังคม ดังนั้น ควรมีการวิจัยด้วยการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ของสถาบันการผลิตครูให้มีความเข้มแข็งและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของพื้นที่

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า สถาบันการผลิตครูแต่ละแห่งมีคุณภาพแตกต่างกัน ดังนั้นควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ของสถาบันการผลิตครูให้มีความเข้มแข็งและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาความก้าวหน้าของคน และการพัฒนากำลังคนตามความต้องการของพื้นที่ โดยมีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการประสานงาน คือ เครือข่ายวิจัยการศึกษาที่จัดตั้งขึ้นโดยสภาคณบดีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทยและสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ